

ПЕРШОДРУКИ

**Володимир
Гнатюк**

**Етнографічні
матеріали
з Угорської Русі
Легенди і новели**

**Харків
«ФОЛІО»
2018**

1. Про початок світа і перших людей.

Перший день Бог шчо сотворіў? Нѣбо Бог сотворіў. Другий день Бог сотворіў сонце і зьвізді. Трѣтий день Бог сотворіў місяць і украсіў нѣбо соньцом і місяцом і зьвіздами. Четвертий день Бог зѣмлю сотворіў. Їак Бог зѣмлю сотворіў?

Загнаў Бог дийавола на прииспоине: Іді, кажи, і зимлі ўниси во іміа божийи.

Дийавол ци послухаў Бѣга? Нѣт: і во іміа, кажи, мойи бирі зѣмлю! — Ци ўныс дийавол зѣмлю іс прииспоинього? Нѣт. — Іді, сатанѣ, і ўниси во іміа божийи! — І дийавол ўныс зимлі тѣлько за нѣхтамп: Іді, кажи, во іміа божийи, ѡа тобі казаў! І кажи му Бѣ: Во імнѣ Отца і сїна і сьатаго Дѣха. Амїнь! І ут тѣго крѣста дийавол росїпаў сѣа. Тодї Бог утврдїў ўселѣннуу, ѡажи ни подвїжит сѣа — кажи ў рѣськѣм письмі.

І нвєсь сѣть такї ўчѣнники вилїкї, шчо кажутъ, ѣш свѣт сѣа обѣртать. Аїно, обѣртать ѡим сѣа ў головї; бо Бог утврдїў ўселѣннуу. ѡажи ни подвїжит сѣа. То Бѣ кажи!

І дийавѣли іміли ў адѣ реватї. За шчо онї іміли реватї? За отѣ. бо Бог ѡих укрий кѣжоў, так ѡак би задєньчїў гордѣў. І так іміў реватї дийавол, шчо камїнь іміў ростї. І тот камїнь бѣўби рѣс до нѣба, аї Бог тот камїнь заклѣаў. Но, даў Бѣ зѣмлю, сѣшу.

Пїятїй день Бог розлучїў вѣду ут сѣші. Шѣстїй день даў чоловїка Бог. Сѣмїй день Бѣ усьатїў, нидїльу, сам собѣў. І чоловїка даў Бог із глїни, пѣршого Адѣма на-свїты. І даў ў нѣго дѣшу, дїхнѣў ў нѣго дух свѣї і Адѣм ѣжїў на рѣсказ на божий. — Їакў Бог Адѣмови одѣжу даў? Даў му одѣжу кожану. Їакї то кожанї одѣжа на Адѣмї

була? Сьакá йак на нїхтáх на пáльцòх, та на ногáх; то на знак нам опстáло.

Адáм ци буў сам ў рай? Ныг. Бог Адáмови сотворіў жонку Їйву. Йак сотворіў Бог жонку Адáмови? Спльáчому Адáмови Бог ўнвáў львнн ребрò і: Ти будеш дружна Адáмови, товáриш. І мнòжáть сьа і з вас нáроди — Бох казáў Адáмови й Їйвн — і россеіуть сьа з вас. Но, йак Бох постáвнў Адáма і Їйву ў рай? Шчо йнх Бог заказáў, Адáма і Їйву, ў райн? Заказáў уд ннх чотнри дэрева, обн нн кнвали: Посрэдн рáйн тотн дэрева чотнри стóять. Из уснх óвоцоў мож вам йнстн, а с тнх чотнрнйòх дерéў обнсте нн кнвали. Цн послóхалн онн бóжнн рòсказ, Адáм і Їйва? Ныг. Тко Адáма і Їйву ў райн звнў? Днйáвол знвнў і Їйву і Адáма. Днйáвол гадóm прнвер сьа і ўлнз на дэрево, ўрвáў йнннò йáблоко, ўкуснў сам: На, Їйво, ўкуснн нс сьòго йáблика; такá будеш розумн, йак Бò і так будеш ўшнтко знáтн!

Ййва ўзьалá, ўкуснла с тòго йáблика і дўжн йнў не смак ўпáло отò йáблико і зогнáла Адáма: Адáмн, Адáмн! Ўстань, ўкуснн нс сьòго йáблика, лем йакòнн дòбронн! Адáм ўзьвáў і зáспанннй ўкуснў йáблика. Цн звнў Адáм йáблико? Бог на Адáма зàгòйкáў: Согрншнў йнсь Адáмн! І нáраз Адáмовн йáблико опстáло у гортáньцн. Но й за отò тнпéрь кòждому чòловнку йн йáблико на гортáньцн.

Тко найшòў Адáмову гòлову по Нòвòвнм потòнн? Найшлн вòчарн. І йак найшлн вòчарн Адáмову гòлову? Упáў дошчь дўжн внлнкнй на нн, тóча, шчо нн знáлн де сьа дьтн. І сховáлн сьа до хáшн з вòцьáмн і найшлн отóу кòстку Адáмову у хáшн і там сьа стулнлн пéрет тнм дожджòм пòт тотóу кòстку. І йак онн знáтн, шчо то Адáмова гòловá? Прнйшлн домò і почьáлн сьа на ннх чьòдоватн льдн, шчо онн такн сухн і такнй дождж пáдаў. І почьáлн йнх звндатн, де онн бóлн. Онн скáзáтн: Мн вайшлн йннну кòстку, та там мн сьа стулнлн пéред дожджòм. — І панн ўншлн познрáтн отóу кòстку. І панн ннчак бн нн знáлн, кндь бн бóлн нн найшлн ў старнх ннсьмáх, шчо Адáмова гòловá. І так онн йакóу бн учнннтн пробòжннну на пáмнвáть Адáмовн? І позáт тòго онн собн думáлн на пáмнвáть, бо то наш ньáньò ўшнткнх буў Адáм. Дáўно нн бóло так цнрквòў, йак тнпéрь, áнн попòў нн бóло. Но, й пúстнлн ннсьмá пò-сьвнту панн там на Адáмову гòлову нéстн і метáтн, лем тко шчо мáйн. Но і там наметáлн нáшнт такнй внлнкнй, шчо горá сьа ўчннпíла. І тотá горá ў Русáлнн. Йак тотóу горóу назвáлн? Тотóу горóу назвáлн Голгòфта. І тотá горá опстáла свáтá. І прòшчо тотá горá опстáла свáтá? За отò, бо Хрнстòс хрест свòй ўнвнс на отóу горóу і там на хрéстн ўмер.

Колн сьа Адáм крестнў? Тко нн знáйн? Адáм сьа покрестнў тодн, колн Хрнстòс на хрéстн ўмер, колн вòйнн прнйшòў і пробнў кòпнйòў

лѣвойи ребро Христови і Христови потки іа кроў і водѣ. Тоді сѣ Адам охрестити Христовоу кроўлюю і тоді дѣши засьнівали ў Алу: Йако в нами Бог.

Зап. в марті 1896 від Михайла Фотула в Стройні, Берегської столиці.

Паралелі: Ястребовъ, Матеріалы по этнографіи нов. кр. ст. 119—121. — Драгоманов: Малорусскія нар. пред. и рассказы, ст. 15, ч. 41. Тамже: ст. 89, ч. 1. — Чубинський: Труды I, ст. 141—144 і 145—146. — Драгоманов: Малор. нар. пред. и рассказы: ст. 91—92, ч. 3. Тамже: ст. 429—434. — Буслаевъ, Историч. Очерки, I, ст. 438 і даль. — Афанасьевъ, Поэтич. возрѣнія Славян на природу, т. II, ст. 459 і даль. — Обштъ Трудъ (по болгарськи), 1868, т. II, ст. 73—78. — Пыный, Истор. слав. литер. 71. — Српске Нар. Припов. Караджича, 114 і пісню „Цар Дуклијан і Креститель Іованъ“ і увага, Српске нар. пісме Караджича, II, 81—85 — Чубинський, Труды II, ст. 359—360: Про сатанаіла — K. J. Erben, Vých. baj. a pov. nář. st. 1—3: Stvoření země. Stvoření světa. Bůh a čert. st. 5, ч. 5 і 6. Stvoření člověka. — Твори Степана Руданського, т. II, ст. 93—126: Початок світа, ст. 232—240, Земля, Чоловік, Жінка. — Nowosielski, Lud ukraiński, т. II, ст. 2—3. — Жате і Слово, т. I, ст. 144—146. Т. II, ст. 216—222. — Wisła, т. IV: Cztery podania o stworzeniu ziemi, ст. 387—389. — В. Г.

2. Ворба св. Михайла з Люцифером.

Колі Господь небесний сотворити своїй йагнили: перший раз ознайми на небі старшого нат старшого. Лүцифер світлоносий (по писемному сѣ писаю) сильний буў над усі йагнили: а маў він шість крил, буў шестокрилий.

І кажи Бѣгу небесному: шчо годин бити ви́сший від Бѣга. І пініесе свій прѣстол ви́же від бѣжого. І кажи свѣтатий Михайл: Господи, Лүцифер світлоносий ви́ше свій прѣстол пінієс від вашого.

І кажи сам Господь Бог: Іди, Михайли свѣтатий, та побиди го.

Йа, Господи, ни годин, бо він сильний май від мени.

Іди Михайли і имі инго прѣстол лишѣ за йидну лабу.

І прийшоу Михайл, і дау Господь своїи силы бесплодны і ўпау іс прѣстолом Лүцифер близь коло мѣрья і побиджений стау чѣрний, йак другі чорті пикильны.

І кажи свѣтатий Михайл: Господи, йаки рѣзи красны повнѣс.

І кажи сам Господь Бог: Іди, Михайли, за тими рѣжами і виннеси йих назад (із землы, йак ўпау на земљу Лүцифер).

І приходит Михайїл на зѣмљу і стаѣи коло Луцифера свѣтлобѣсого. І кажи Луцифер свѣтлобѣсий Михайїлови:

Щчо ѡа такий побіджений стаў Михайїли? таї ми собі такі пай-таші бўли!

І кажи свѣятій Михайїл: Ідц, Луцифери, у Чорнои море і там сѣа умійши і не бѣдеш побіджений, такий чорний.

І хочи Луцифер скочити ў море ў золотїх, красних рїзах.

Михайїл свѣятій кажи: Звирж рїзи, бо побідш (покальбанш) ў воды. Він звѣр, а Михайїл свѣятій ўхѣпшў і повїс на небеса горї.

І вийшоў Луцифер іс Чорного морья і подившў, по риз не ѡи. І стаў Адом пекольним і пѣстит сѣа за Михайїлом летѣти. І доганьат Михайїла під облаками: с пїска йому пѣломїнь шаркат. Кажи свѣятій Михайїл: Господи, погпбаў! Господь кажи Михайїлу:

Михайїли свѣятій, на правїм бѣцы меч маїши і рубай го. И Михайїл вїхѣпшў свой меч, ўтаў Луцифера і вїтѣбаў три крїла му. І ўпаў Луцифер на зѣмљу і ўпроломїв сѣа во глубнцў глубѣку, ў пѣкло вїчпѣи.

І казаў Луцифер Господу Бѣгу: Господи, ѡа ѡагнїлїв ни маїу. А Бог даў йому прут йцнѣлїток і сказаў:

Ударь по Чорному морьяу; кїлько брїзне цѣатѣк вїт тѣго прѣта, тїлько бѣдеш маїти ѡагнїлїў.

Аї бо він бѣжу праўду і тогди ни послѣхаў, аї бцў 10 рас тим прѣтом по морьяу і кїлько вїт тѣго прѣта цѣатѣк брїзнуло, тїлько маў ѡагнїлїў. Тогди сказаў: ѡа гѣднї бѣти так ѡако Бог свѣятїй.

І кажи му свѣятїй Михайїл: Та тко тѣа, Луцифери, сотворїў? Та тибѣ, Луцифери, Бог сотворїў і недѣстѣиїн ѡись бѣти старшїй від Бѣга.

Али Господь Бог побїдїў го свѣїиши сїлами небѣснїми, свѣятїиши. І ўпаў Луцифер во глубнцў вїлїку до пѣкла, а йѣго ѡагнїли за ним падали за 40 внїў і за 40 нѣчїй так, ѡак дошч падѣ на зѣмљу, во вїки вїкѣў, аїнїв.

Зап. в лїпнї 1895, від Андрїа Брїчника, в Голятинї, Мараморської столицї.

Паралелї: К. J. Erben, Vybr. baj. a pov. nár., st. 3—4. Voj archanděla s ďáblem. — Chelchowski, Powieści i opowiadania ludowe z okolic Przaszysza, ч. II, ст. 139—141: O Lucyperge. — Про сотворене свѣта, про Сатанаїла, про рай, дїви: Др. Иван Франко, Апокрїфи Старозавїтнї, ст. 7—18 і 325—330 (Памятки українсько-руської мови і лїтератури, т. I, 1896. — В. Г.

3. Про Нойа.

Світ даўно буў дужы проклятыі, спроклятыі; і у Бóга шибéсного ии вірували, шчо йи на небі і бóлваном сьа кланьіли і то за Бóга по-чигаіи собі. І ни б́уло мэжи народам розд́уки, лем так хоіили, ги марга: брат спетру́ браў і паскунни дьіла творили і Бó сьа за отó гнйваў; сьатиў би сьа! Чикаў ў них Бó покай́аніа за шість сто тисьачіў рокóў. Но, шчо Бó зробіў з ними? Бог Нóйиви росказаў ўже правити коўчэг: Нóйи! праў коўчэг, бо будé потóна.

Ной коўчэг ісправіў. Но чим Ной коўчэг правіў? Даўно ни б́уло фэйси, ани зельіа ни б́уло. Найшóў собі Ной такú пліту іс камени і тим д́е́рево рубаў Ной плітоў тоў. Хóдить чорт ід Нóйови і звідать Нóйа: Шчо ти, Нóйи, тотó правниш?

Но Ной йому ни хóчи казаіи. Но, вóи хóдить ід Нóйовіў жоньі. Бог запрітіў ў Нóйа, обі нікому ни казаў, шчо б́уди. Айбо чорт ізладіў напóй, п́алинку, Нóйови — дóти п́алинки нігде ни б́уло, п́ітко йи ни знаў за ньу. — Ка́жи чорт жоньі: На сесь напóй, тоту́ п́алинку; — Бо она́ звідала чóрта, ош шчо тотó за напóй? А він повіў: п́алинка. Цóза чóго она́ п́алинка сьа зве? Во мнны йи, ка́жи, мнъа: Ка; а д́руги тотó, ош п́алить сьа, на 'гнй варіть сьа. — Но, йак прійди Ной, обісь йому дала́ сесь напóй, обі пиў, бо д́ужи ф́аралóваннй йи!

І Ной прійшóў ў вичері домó і ўна йому дала́ оту́ п́алинку п́іти. Д́ужи Нóйови ў смак ўп́ала тотá п́алинка, на здорóўльа. Но за шчо чорт тоту́ п́алинку зладіў Нóйови? За отó, бо чолов́ік колі п́іаннй, та хоть шчо повісьть. І тоді Ной повіў жоньі собі, п́іаннй. Но, шчо ти, Нóйи, правниш отó? Звідать жонá му.

Праўльу коўчэг.

Но і Ной тоді согр́ішйў, бо повіў жоньі собі. Ной пóшóў правити коўчэг д́ругнй д́ень і шчо дóти ўже буў справнйў, то чорті ўшн́го роз-несли. І Ной іміў плакати д́ужи. І ўже ўв́идйў Ной, ош согр́ішйў і ка́жи Ной: Гóсподи! шчо мнны́ чиніти тип́ер?

І прійшóў д́ ньóму а́нгіл: Шчо ти, Нóйи плачнш?

Плач́ь, Гóсподи, бо согр́ішй́им.

Нóйи! Твб́е Бó буў заказаў, обі ти ни казаў нікому. На шчо ти пиў тоу́ п́алинку Нóйи? Твб́е чорт ізвіў, Нóйи, і твоу́ жону́. Но, ци знай́иш ти, Нóйи, д́есь п́ерше д́е́рево сьт́аў?

Зна́у.

Но, йди бий там ў-тóго п́нъа п́ершого плітоў тоў, лнчо р́убаш. Чорті т́а будúть звідати, шчо ти б́иш у ньъа плітоў?

Ти ка́жи: Дóти будú б́іти, дóки ми не зн́есете коўчэг у рока́ш!

І чорті знесли коўчэг і Ной коўчэг доправнў. І ўзяў ў коўчэг по парі із ушитког диханїя. Ўзяў із людї по парі на насїва, ўзяў іс худобц, ўзяў із звїрка, із усякоїи птїцы. Бог му росказаў так. І шчо сьа стало? Бѡ даў дощч: за сѡрок нивў, за сѡрок пѡчпї непрѡстанно падаў дощч. І влївкѡ сьа потѡпа ўчинїла дўжи. І коўчег так ходїў на водї, йак гаїѡў. Но шчо Ной учнїў, йак увїдыў, потѡпа стала і коўчег стаў на мїсто, на горў? Уже Ной вїдїть, ож ўже вїтко зѡмљу помалу; но й пушчѡўбї вїн вон ўшитко с коўчѡга, аїбо вїдїть, ож водї суть шчи ўсѡди. Загнаў Ной вѡрона, обї му прїнїсѡ вѡрон квїт і з вїмлї. Аїбо вѡрон нї прїнїсѡ. аї опстаў сьа там на землї; найшѡў вѡрон потоплѡннїкѡў і стаў отѡ пїстї. Ной заклѡў вѡрона. Ўпустїў Ной гѡлуба іс коўчѡг, обї му з вїмлї прївїсѡ квїтї краснї, цї суть ўже даїде. Гѡлуп прїнїсѡ ў пїску квїтї краснї Нѡйовї і Ной сьа тѡрдо зрадуваў і ўпустїў отѡ птїцьу ўшитку іс коўчѡга і Ной на тѡў горї найшѡў вїно і пѡшѡў вїно кўшатї, цї дѡброїи онѡ. І Ной сьа ўпнїў вїном і так сьа ўпнїў, шчо дўжи нїдобрї сьа жаў. І ўїшоў снц маї мѡншїй і ўвїдыў вѡтцьѡ собї. Отѡ буў Хам і йнцў сьа смїїатї і насмїїатї на вѡтцьу собї. І прїшѡў домѡ і повїў дрўгнїм своїїм двум братїм: Ідїть, увїтьте лѡм йакїї нѡнѡ! Нѡнѡ такїї, кѡжї, йак свннѡ пїївнїї! Но і отї два братї пѡшлї му і ўвїдылї вѡтцьѡ собї і краснѡ собї вѡтцьѡ оптѡрлї і нї смїїалї сьа на вѡтцьу на своїїм і прїнеслї домѡ на рукѡх вѡтцьѡ своѡго. Но, і йак сьа Ной прѡспаў і проклѡў Хамѡ. Но тї, кѡжї, проклѡтнїї Хамї і заклѡтнїї. Іс тѡѡго птѡмнѡ нї будѡ йнше нїч, лѡм цїганї.

І тїх двѡх снцѡў благословїў Ной: Із вас будѡ плѡмнѡ дорогѡїнї і пѡршї лѡўде на-свїтї, Руснѡкї і панї. І йѡ вас благослѡўлѡў і Бѡ най вас благословїть!

Пѡлнїцї йн шчї бѡльшї мнѡ. Горїўка зве сьа за отѡ, бо тот Каїгорїў ў нїў. Дѡтко кѡжї оковїтка. Пѡза чѡго зве сьа оковїтка? Пѡза тѡго, бо варїть сьа ў желїзнїѡм гонцї.

Записано в мартї, 1896, від Мухайла Фотула в Стройнї, Бергсѡкѡї столицї.

Паралелї: Драгоманов, Малор нар. пред. и разск. ст. 17, ч. 46, Водка. — Чубинський: Труды, I 109. — Драгоманов, Малор. нар. пред. и разск., ст. 94—96, ч. 6 і 7. — Чубинський, Труды, I, ст. 211, Єдварожець. — К. J. Erben, Vybr. baj. a pov. nar. st 6: Patora svѡta. — Твори Степана Руданьсѡго, т. II, ст. 127—140: Велетнї, ст. 243—254: Потоп. — Др. Іван Франко, Апокрїѡї старозавїтнї, ст.